

Out of Art – actuele outsider art/contemporary outsider art

Ronald Noorman

Er zijn beeldend kunstenaars die creaties van anderen verzamelen. Zo ook Ronald Noorman (1951). Met een scherp oog voor kwaliteit en detail vergaren hij en zijn vrouw Rijkje Dekker 'primitieve kunst', met name uit Oceanië, curiosa en moderne en hedendaagse kunst. Daarnaast richt Ronald zich op Outsider Art en in mindere mate, op naïeve kunst. In november 2008 organiseerde Galerie Hamer in Amsterdam de tweede tentoonstelling in de reeks 'Insider kiest outsider'. Hier waren tekeningen te zien van Ronald Noorman en van de door hem geselecteerde outsiders André Prues (1967) en Alexis Lippstreu (1972). Het resultaat was verrassend. De sfeer die uit de geëxposeerde werken sprak, naderde elkaar zonder dat er sprake was van een nadrukkelijk visuele overeenkomst. Out of Art werd nieuwsgierig naar het oog van de meester en mocht de collectie bij hem thuis komen bekijken.

Wunderkammer

Amsterdam ademt als vanouds haar jachtige cadans. Trams, bussen, auto's en mensen laten voortdurend van zich horen. Op de hoek van de straat bieden de aangetaste panden boven de onaffe metrotunnel een troosteloze aanblik. Maar eenmaal binnen word je omsloten door een weldadige kalmte. Hier heersen "waarachtigheid, intimiteit en psychische noodzaak". Met deze trefwoorden als uitgangspunt wordt door de bewoners al meer dan twee decennia met liefde verzameld. Naar eigen zeggen houden zij "niet van oppervlakkigheid. We kiezen voor objecten die subtiel zijn uitgevoerd. Wij leven er tussen. Het is onze Wunderkammer".

En inderdaad; waar je ook kijkt, overal verleiden objecten je tot nadere beschouwing. Het diffuse licht van een waterkoude januaridag raakt aan beelden, maskers, sieraden, gebruiksvoorwerpen, foto's, schilderijen en tekeningen... Tussen meubels en stapels boeken hebben ze een eigen plek gevonden. In een antieke Engelse vitrinekast op pootjes stelen kleine, fragiele kammetjes, sieraden, sierlijk bewerkte beeldjes en een gedroogd zeepaardje de show. Elke etage is met aandacht ingericht. Aan de wand zijn sommige tekeningen ingelijst, andere zijn eenvoudigweg met spelden opgeprikt. Al naar gelang de sfeer die het werk uitstraalt. Volgens Noorman koop je niet "om het in een la te leggen. Inlijsten kost geld, maar het hoort erbij". Betrokken en met kennis van zaken vertelt hij me over het avontuur dat verzamelen heet. Het begin, de criteria en de rijke betekenis voor de collectioneers. Als liefhebbers van wereldmuziek bezochten Ronald en Rijkje zo'n vijftig jaar geleden een benefietconcert in Paradiso. "De opbrengst was bestemd voor een broedmachine in Nigeria. We kochten uit sympathie. Maskers en danspakken. Het is in het begin nauwelijks te controleren of iets echt is. Je moet veel kijken en de hand op de knip houden. Je kunt er vergif op innemen dat je genept wordt." Inmiddels hebben zij zo hun betrouwbare verkoopadressen.

"Onze collectie mag heel breed zijn. We vallen voor iets en als het te behappen is, gaan we overstag. We willen ons niet binden. We streven niet naar een zo compleet mogelijke verzameling van iets bepaalds, zoals honderden kammetjes of neusbotjes." En dan te bedenken dat neusbotjes in alle soorten en maten bestaan, tot aan bewerkte tandenborstels aan toe.

Lijnen en rituelen

Bij het aanschaffen van 'primitieve kunst', zijn Ronald en Rijkje gelijkgestemd. Soms vragen zij stukken op zicht. "Als het op een of andere manier wringt, dan schaffen we het niet aan." Hoewel objectieve stijlkenmerken meespelen, is het opbouwen van zo'n brede collectie grotendeels gebaseerd op persoonlijke criteria. Opvallend veel objecten vertonen een grafisch lijnenspel, iets dat ook kenmerkend is in tekeningen en grafiek van Noorman zelf. Zo vormen de tanden van de fijn bewerkte kammetjes een subtiel compositie van opeenvolgende lijnen. Net als de aaneengeregen mini schelpjes (dentalium) in een armband van de Andamanen. De bewoners van deze eilandengroep in de Golf van Bengalen worden wel gezien als de oudst levende mensen op aarde. Al enige tijd worden ze met uitsterven bedreigd. Niet gewend aan buitenstaanders, schoten zij na de tsunami met pijn en boog op de hulpverleners die - gemene speling van het lot - weer ziektes meebrachten waartegen de eilandbewoners niet bestand zijn. Zo werd "vrijwel de hele Onge-stam weggevaagd. En kijk naar hun werk. Het is allemaal zacht en subtiel".

Naast een voorkeur voor het lineaire, kiezen de collectioneers vaak onbewust voor objecten die met rituelen van doen hebben. Het gaat daarbij vaak om ongeschreven regels van ritueel gebruik en versiering. "Vaak komen ze via een onderhuids gevoel tot een vormoplossing. Soms beschilderen twee mensen ieder aan een zijde eenzelfde object en komen ze elkaar in het midden tegen." Mooie voorbeelden zijn ook de diersculptuurtjes, gemaakt door

kinderen van de Pare-stam in Tanzania. Deze kleifiguren hebben een rituele functie. De makers “zijn niet bezig met het maken van kunst”.

De collectioneurs ontwikkelden ook een neus voor objecten op het breukvlak van kunst en curiosa. In de collectie bevinden zich uiteenlopende voorwerpen met een beschermende functie, zoals de glanzende borstplaat van een schildpad uit Nieuw Guinea. Ter genezing van bijvoorbeeld een speerwond, strijkt men met de plaat over de wond. “Het is glad, dus vaak gebruikt. Je ziet hier nog een stukje van de ribben.” Of de gevouwen en gedroogde rogge huid die “hard als staal door de Asmat werd gebruikt als rasp, als schuurmateriaal”. En wat te denken van de ‘Iron Bloom’ uit Nigeria? “In Afrika zien ze smeden nog als alchemisten. Die werken met de bijzondere materialen uit het binnenste van de aarde. Het residu, dat wat overblijft, wordt losgekoppeld en daar maken ze een bloem van.”

Outsider Art en... een fictieve verzameling

Voor Noorman ligt Outsider Art in het verlengde van de ‘primitieve kunst’. Hij heeft onder andere werk van Nikifor (1895-1968), Sava Sekulic (1902-1928), André Prues en naïeve kunst van Henk Lamm (1908-1957), de zogenaamde ‘miljonair van regendruppels’. Wie zijn verzameling overziet, herkent in elk geval een voorliefde voor aardkleuren. Bioloog en schrijver Tijs Goldschmidt, zelf een groot kenner van ‘primitieve kunst’, zei hem eens “Je hebt zo’n mooie collectie, maar het is allemaal zo bruin”. Voor Noorman geen felle of sprankelende kleuren. “Zie Nikifor! Hij kiest voor een beperkt aantal kleuren. Systematisch, symmetrisch. Het is goed in balans.” En inderdaad; ik zie meteen dat een klein beetje oker, bruin en groen volstaan om op klein formaat een bijzonder krachtig beeld te scheppen.

Eerder werkte Noorman op een atelier voor mensen met een verstandelijke beperking. Hij vertelt over een jongen die in het buitenland niets anders had gedaan dan op een klein Frans balkonnetje zitten. Getekend had hij nog nooit maar toen hem materiaal werd aangeboden “begon hij uit het niets hele series te tekenen. Van scharen bijvoorbeeld”. En hij heeft het over een begenadigd tekenaar “die altijd aan het eten was en regelmatig met zijn hoofd in de prullenbak van de keuken te vinden was, besmeurd met gehaktballen en mayonaise”.

Die vrijheid van handelen kan stimulerend werken. “Alles kan in de Outsider Art. Je doet je ding. Je hebt geen tweede interesse dan dat het gemaakt wordt. Ik liep nog lang met bagage, een hele rugzak vol van docenten die over je schouder meekijken en zeggen wat moet en niet moet. Als je een tekening maakt, moet je hem nooit meteen veranderen of weggooien want het kan iets goeds zijn. Bekijk en beoordeel hem pas later. Als je dat te snel doet, kan zo’n ingreep moordend zijn. Een tekening moet je in een keer, in een seance maken. Je moet er niet meer dan een of twee dagen mee bezig zijn. Je moet in de ‘mood’, in dezelfde gemoedstoestand blijven.” Waarmee een brug geslagen wordt tussen Noormans eigen creëren en de rituelen die veel van de verzamelde objecten typeren.

Omdat werk van bepaalde klassieke outsiders moeilijk te verkrijgen is, stelde Noorman een top drie samen van wat hij zijn ‘fictieve verzameling’ noemt. Het gaat hierbij om de Zweed Carl Frederik Hill (1849-1911) en de Amerikanen Forrest Bess (1911-1977) en James Castle (1900-1977). Castle is vermaard om zijn uitzonderlijk gedetailleerde en intrigerende tekeningen op verpakkingmateriaal uit de winkel van zijn ouders. Van deze outsiders zou Noorman in de toekomst nog graag iets willen aanschaffen. Tentoonstellingen en publicaties over hun werk houdt hij nauwgezet bij.

Rambaramp

Het respect waarmee Noorman de verzamelstukken benadert, is groot. Als de fotograaf hem vraagt te poseren, moet een enkel beeld verplaatst worden. Pas als een goede tijdelijke plek gevonden is, wordt de sculptuur behoedzaam verhuisd. Ondertussen vraag ik naar de herkomst van iets dat lijkt op een hondenkop. Het blijkt een mensenschedel uit Zuid-Malekula, een eiland in Vanuatu. Over de kale schedel werd het gelaat van de gestorvene opnieuw gemodelleerd met een plantaardige massa. Vervolgens werd het hoofd op een schedeldrager gezet, de zogenaamde Rambaramp. Noorman kenschetst het als een van de meest aandoenlijke stukken die hij kent. Hij vertelt dat de schedel binnen de familie de naam draagt van een bekende die een beetje op deze Rambaramp lijkt.

Tot slot bestempelt Noorman de nog steeds groeiende verzameling als iets “om je aan te laven. Het is echt heerlijk om om je heen te hebben”. Mij rest de indruk dat hier te midden van het stadsgewoel een bijzondere plek is gecreëerd waar objecten mogen wonen. De zachte en subtiele aard van veel van deze kunstwerken verhindert niet dat er een stille kracht van uitgaat die zelfs de meest nuchtere bezoeker moet ervaren. Als ‘eindelooze begeerte’ ergens gedefinieerd kan worden als ‘liefde’, dan is dat hier.

Zaden in enveloppen

Met de woorden "Ik heb iets voor je", kreeg Ronald Noorman zo'n tien jaar geleden een opmerkelijke enveloppe in handen gedrukt. Een kennis die bij de PTT werkte, dacht dat het hem wel zou interesseren. In een jachtig en moeilijk te ontcijferen handschrift is een bijna utopisch verhaal te lezen over de dringende noodzaak zaden van Surinaamse plantages in Rusland te planten. Alleen daarmee kwam een betere wereld binnen handbereik. De PTT kreeg tientallen enveloppen aangeboden. Altijd ongefrankeerd en altijd vol met zaden. Verstuurd zijn ze nooit en niemand kende de afzender.

Het bleef Noorman, die zijn enveloppe nooit heeft opengemaakt, altijd intrigeren. In de loop der jaren kwam hij er achter dat de afzender waarschijnlijk de man van Surinaamse afkomst was, die hij vroeger wel eens in het portiek van een winkel zag liggen. Op goed geluk deed Noorman onlangs nog eens navraag bij personeel van die zaak. Deze keer trof hij het; een dame achter de kassa kende de man persoonlijk. "O, u bedoelt Jimmy? Ah god, was ie een kunstenaar?" Na zoveel jaar weet Noorman nu bij wie hij moet zijn om meer over 'de zadenman' te weten te komen. Zo krijgt zijn enveloppe nog meer betekenis.

Tekst: Karin Verboeket

Werk van Ronald Noorman is o.a. opgenomen in de collectie van het Rijksmuseum en te zien via:

www.nouvellesimages.nl en www.galeriewernerklein.de

